

VARENVARIA

Tijdschrift voor leden Winter 2013/2014 Jaargang 26 Nummer 2

VARENVARIA

VarenVaria is het tijdschrift van de Nederlandse Varenvereniging. Het verschijnt driemaal per jaar in een oplage van 200 exemplaren en wordt kosteloos toegezonden aan alle leden.

Losse nummers zijn tegen kostprijs verkrijgbaar bij het secretariaat (zolang de voorraad strekt).

Redactie

Hoofdredacteur: Maarten Japink
Eindredacteur: Mary Schilder
redactie@varenvereniging.nl

Kopij

Een artikel kunt u sturen naar het e-mailadres van de redactie. In principe worden alle bijdragen van leden van de Nederlandse Varenvereniging geaccepteerd. De redactie behoudt zich het recht voor om artikelen in te korten. Als richtlijn voor de omvang van een artikel geldt: maximaal 2.000 woorden. Voor de resolutie van foto's geldt: minimaal 300 dpi.

Advertenties

Voor plaatsing van advertenties kunt u contact opnemen met de voorzitter Harry Roskam: voorzitter@varenvereniging.nl.

Lidmaatschap

De contributie bedraagt €20 per jaar. U kunt dit bedrag overmaken op bankrekening: 21 02 86, t.n.v. Nederlandse Varenvereniging. Vermeld bij betalingen vanuit een ander EU-land: IBAN: NL34 ING B 00 00 21 02 86
BIC / SWIFT: INGBNL2A

Secretariaat

Ben van Wierst, Marquette 67, 8219 AP Lelystad
secretaris@varenvereniging.nl
0031 (0)320 219449

Internet

www.varenvereniging.nl
Webmaster: Bert Vonk
Blogger: Fons Slot

Copyright

De auteursrechten van de artikelen berusten bij de auteurs. Copyright in de breedste zin berust bij VarenVaria. Overname van artikelen is mogelijk, mits met duidelijke bronvermelding en melding aan de redactie. Tijdschriftredactie en bestuur van de Nederlandse Varenvereniging zijn niet verantwoordelijk en/of aansprakelijk voor de inhoud van de artikelen, noch voor de gevolgen van toepassing van informatie daaruit.

In dit nummer

Verenigingsnieuws

Van het bestuur 3

Artikelen

Portugese varenflora
Deel 2: Schubvaren in de Algarve..... 4
Dryopteris x deweveri
Herkenning in het veld 8

Varia

Een nieuwe paddenstoel op Struisvaren
Maireina afulata..... 7
Bekertjes op Heermoes..... 9
Engelandreis 2013..... 12

Omslag

VOORKANT: Stijve naaldvaren (*Polystichum aculeatum*) -
fotografie: Bert Vonk

ACHTERKANT: Gewone eikvaren (*Polypodium vulgare*) -
fotografie: Bert Vonk

Van het bestuur

Voor u ligt het winternummer van 2013. Tevens het tweede en laatste nummer van deze jaargang. Een derde nummer binnen dit kalenderjaar halen we gewoon niet, ondanks onze goede voornemens en bedoelingen. Op onze oproep voor een derde redactielid zijn namelijk nog geen aanmeldingen gekomen. Niet langer getwijfeld, meldt u alsnog aan.

We willen u in VarenVaria zo graag een mix van semi-wetenschappelijke- en liefhebbers-artikelen presenteren. Voor het eerste type artikelen hebben we een aantal productieve auteurs binnen ons ledenbestand. Liefhebbers-artikelen krijgen we nauwelijks binnen hoewel het gros van de leden toch uit tuinvarienliefhebbers bestaat.

Hoe vergaat het u met het verzamelen, kweken en vertroetelen van uw planten? We zien graag artikelen van u als liefhebber van varens. De redactie is graag bereid u te helpen met vorm, stijl en spelling.

Wellicht wilt u de redactie van VarenVaria laten weten wat voor onderwerpen u in ons tijdschrift wilt lezen.

Onze blogger, Fons Slot schrijft over varens en over onze vereniging. Kent u de Lady Gaga-varens? Heeft u gelezen hoe de storm van 28 oktober heeft huisgehouden bij een van onze leden?

Abonneer u via varenvereniging.blogspot.nl, dan mist u niets. U krijgt automatisch alle blogartikelen binnen via e-mail.

Volgend jaar bestaan we 25 jaar. Wie had dat ooit gedacht. En nu zijn we de laatste jaren zelfs met gemiddeld 150 leden, zijn er zo'n 40 tot 50 leden die actief aan de activiteiten meedoen, hebben we vele internationale contacten, hebben we een schitterend tijdschrift en een al even mooie website. Een website waarvoor we uit de hele wereld complimenten krijgen.

Natuurlijk moet dit jubileum gevierd worden. Dat gaan we zelfs negen dagen lang doen met een varententoonstelling in de Hortus in Leiden die we op zaterdag 16 augustus starten met een lezingendag voor leden en hortuspubliek en een feestelijke borrel met u. Noteer deze datum vast in uw agenda. Voor zover we nu weten krijgen we ook een aantal buitenlandse gasten op bezoek om het feest met ons te vieren. Samen zullen we een rondreis maken langs interessante varentuinen en varens hot-spots in de natuur in Nederland en wellicht België.

Voor de tentoonstelling hebben we dagelijks een aantal begeleiders nodig voor tekst en uitleg aan het publiek en hand- en spandiensten. Middels een nieuwsbrief zullen we u uitnodigen om uw steentje bij te dragen.

Ook kinderactiviteiten staan op het programma en daarvoor hebben we o.a. kleine jonge varentjes nodig. Help ons en begin nu al met ze voor te bereiden, bv. door een veer van een Polystichum met broedbolletjes in een bak met potgrond te leggen. In het voorjaar kunt u de bewortelde plantjes dan lossnijden en oppotten. Maar ook al uw grotere kweekproducten zijn van harte welkom op onze stand waar we voor het grotere publiek bijzondere varens willen verkopen. De opbrengst komt ten goede van de vereniging voor de bekostiging van alle festiviteiten.

Tot slot. We zoeken een nieuwe secretaris. Ben van Wierst treedt dit jaar af en stelt zich vanwege persoonlijke drukke werkzaamheden helaas niet meer herkiesbaar. Als u belangstelling heeft en administratief goed onderlegd bent, neem dan eens contact met Ben of mij op.

Harry Roskam
Voorzitter.

De Hessenhof
Biologische
Kwekerij

Waar planten nog de tijd hebben om te groeien.

Kwekerij 'De Hessenhof'
Miranda en Hans Kramer
Hessenweg 41
6718 TC Ede
Telefoon 0318-617334
www.hessenhof.nl

Braam Youngplants is al 50 jaar
vermeerderaar van tropische varens én tuinvarens.
Kijk op www.ferns.com

BRAAM
YOUNGPLANTS

Braam Youngplants Holland
Kalslagerweg 10, 1424 PM De Kwakel
T. 0297 363386, F. 0297 342535
E. wim@braam.nl

Portugese varenflora

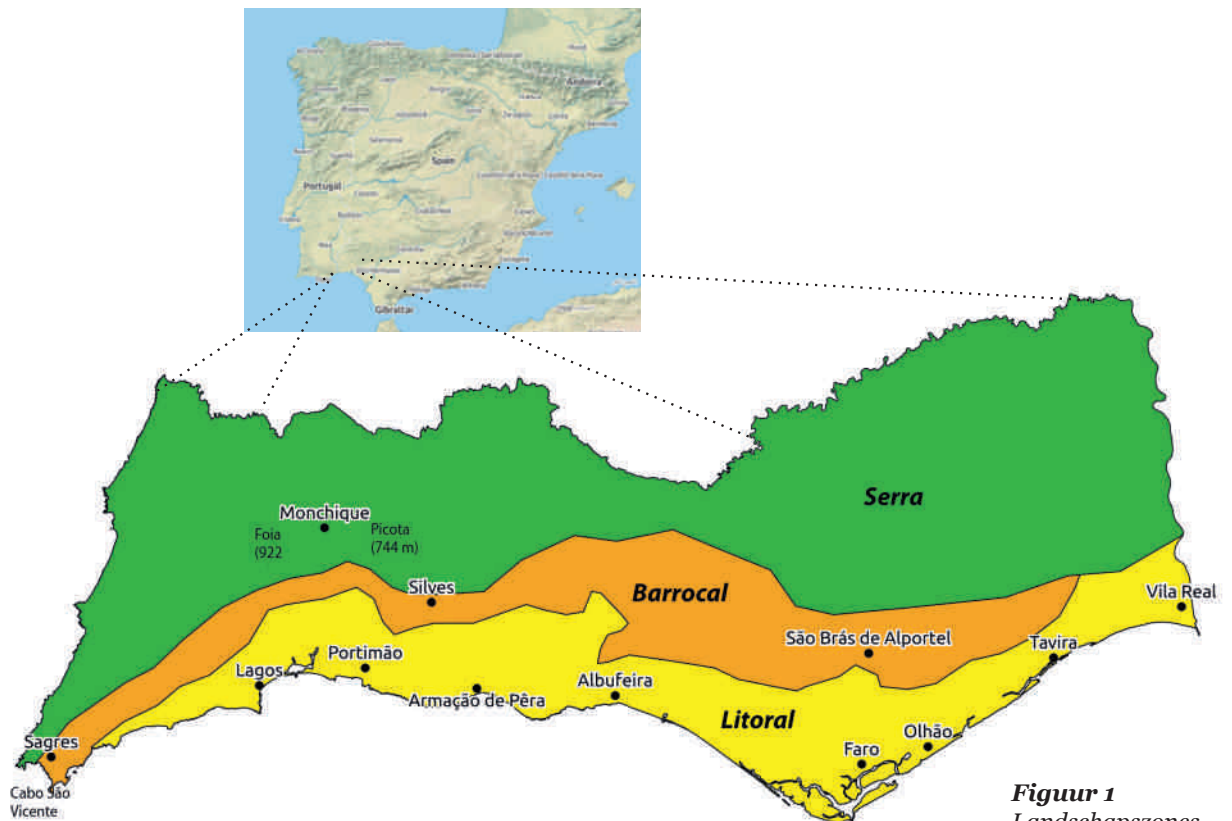
Deel 2: Schubvarens in de Algarve

Naast de Adelaarsvaren (*Pteridium aquilinum*) is de Schubvaren (*Asplenium ceterach*, syn. *Ceterach officinarum*) één van de meest voorkomende varens in de Algarve. Schubvaren komt ook in Nederland voor en groeit daar onder meer op oude kerk-, stads- en kademuuren. Hier in de Algarve groeit Schubvaren vooral op natuurstenen stapelmuurtjes en in rotsspleten.

Next to Bracken (*Pteridium aquilinum*) Rustyback (*Asplenium ceterach*, syn. *Ceterach officinarum*) is one of the most common ferns in the Algarve. Rustyback also occurs in the Netherlands and grows there among ancient church, city and quay walls. Here in the Algarve Rustyback grows on stone pile walls and in rock crevices.

Neben Adlerfarn (*Pteridium aquilinum*) ist der Milzfarn (*Asplenium ceterach*, syn. *Ceterach officinarum*) einer der häufigsten Farne an der Algarve. Der Milzfarn tritt auch in den Niederlanden auf und wächst unter anderem an alten Kirchen-, Stadt und Kaimauern. Hier in der Algarve wächst der Milzfarn auf Steinernen Spundwände und in Felsspalten.

Tekst en foto's: Silvester J. Pistor (spistor@sapo.pt)

Figuur 1
Landschapszones
in de Algarve [1]

Foto 1 Stapelmuur bij Fonte de Benémola, Loulé

Landschap

De Algarve bestaat van zuid naar noord grofweg uit drie verschillende landschapszones, zie figuur 1.

De meest zuidelijke, Litoral genoemd, is de kuststrook, vanaf de Spaanse grens in het oosten tot nabij de westpunt bij Cabo São Vicente. Dit is een strook van tussen de 5 en 10 km breed. Het oostelijke deel bestaat vooral uit zandduinen en zoutwater lagunes; het westelijke deel voornamelijk uit kalksteenrotsen.

De middelste zone, Barrocal geheten, is het gebied van de heuvels. Deze zone heeft een langgerekte lensvorm met een grootste breedte van ongeveer 20 km. De heuvels bestaan uit kalksteen gevormd in het Jura-tijdperk (van 200 tot 145 miljoen jaar geleden). In de dalen stromen grote en kleinere rivieren, waarvan enkele het hele jaar door water afvoeren naar het zuiden, maar waarvan de meeste 's zomers vrijwel droog staan. De dalen zijn gevuld met zeer vruchtbare zware rode klei. Dit gebied is de fruitschuur van de Algarve met zijn vele citrus-, amandel-, olijf-, vijg- en Johannesbroodboomgaarden.

De noordelijke zone is die van de Serra's, de bergen. Deze zone beslaat tweederde van de Algarve en bestaat uit een aantal lage bergketens die een min of meer aaneengesloten lange berggrug vormen. De bekendste bergketen is wel die van de Serra de Monchique. Hierin liggen de hoogste toppen van de Algarve (Foia, 903 m en Picota, 774 m). Deze ketens bestaan uit schisten en leisteen uit het Carboon-tijdperk (van 359 tot 299 miljoen jaar geleden) en uit granietgesteenten (Serra de Monchique). Dit zijn overwegend zure gesteenten waarop een heel andere vegetatie groeit dan op de kalksteen van de Barrocal.

In de Barrocal, en in mindere mate ook in het Litoral, werd veel akkerbouw bedreven. Om de percelen van elkaar te scheiden en om de grazende geiten en schapen te weren, werden de akkers omgeven door natuurstenen muren van ruim 1 m hoog en 50 cm dik, foto 1. Op de hellingen van de Barrocal en van de rivierdalen werden ook muren gebouwd, nu echter vooral om horizontale terrassen aan te leggen, dus als keermuren. Al deze muren werden gebouwd van ter plaatse in de bodem gevonden grote brokken kalksteen. Bij het stapelen bleven altijd holten en spleten over. Het waren

Foto 2 Geschubte bladonderkant van Schubvaren (*Asplenium ceterach*)

juist deze ruimten waarin zich na verloop van tijd planten gingen vestigen. Welke soorten dat waren hing sterk af van de ligging van de muren ten opzichte van de zon en van de overheersende winden.

Veel van deze muren zijn inmiddels oud en verweerd. Zulke muren zijn vaak dicht begroeid met onder andere blad- en levermossen, *Selaginella*-soorten, het alom aanwezige klaverzuring *Oxalis pes-caprae* met zijn gele bloemetjes, Navelkruid (*Umbilicus rupestris*), de Pijpbloem *Aristolochia baetica* en Glaskruid-soorten (*Parietaria*). En vrijwel altijd zitten daar ook de rozetten van de Schubvaren (*Asplenium ceterach*) tussen.

Klimaat

In de Algarve zijn de zomers heel droog. Normaal valt er geen regen tussen half mei en half september. Daarbij kunnen de temperaturen overdag oplopen tot tegen de 40 °C en in beschutte dalen zelfs daarboven. Om deze warme droge zomers toch te overleven vraagt nogal wat van de planten, ook van de Schubvaren. Ze hebben om te overleven een aantal aanpassingen ontwikkeld, zowel morfologische als fysiologische.

Morfologische aanpassingen

Tot de morfologische aanpassingen behoren onder meer het hebben van leerachtige bladeren, het volledig opkrullen van de bladeren tijdens de droge periode en een dichte bedekking met schubben op de onderzijde van het blad, foto 2. Daar komt nog bij dat het hart van de rozetten vrijwel altijd wat dieper in de muur zit. Leerachtige bladeren zijn wat dikker en voorkomen te sterke verdamping. Deze eigenschap wordt nog versterkt door de schubben aan de onderzijde van het blad. Tussen deze schubben zit een stilstaande luchtlaag die isolerend werkt en verdamping beperkt. Door het opkrullen van de bladeren naar het hart wordt het oppervlak van de plant sterk verkleind. Hierdoor is de bescherming tegen waterverlies door verdamping nog beter. Bovendien komt de onderzijde van het blad met de schubben aan de buitenkant te liggen en is de kwetsbare bovenzijde zo ook goed beschermd. Door het opkrullen van de bladeren wordt het hart van de plant ook nog eens extra beschermd tegen de felle instraling van de zon en tegen teveel warmte.

Foto 3 Schubvaren (*Asplenium ceterach*) in stapelmuur bij Fonte de Benémola, Loulé.

Foto 4 Schubvaren (*Asplenium ceterach*) in droge toestand - fotografie: BerndH de.Wikipedia.org

Fysiologische aanpassingen

Tot de fysiologische aanpassingen behoren onder meer het toenemen van de concentraties van bepaalde stoffen in de bladcellen. Zo nemen de concentraties van phenolen tijdens het uitdrogingsproces toe. Dit heeft tot gevolg dat de reactieve zuurstoffen en peroxiden, die bij het uitdrogingsproces ontstaan, geen schadelijke effecten op het celmetabolisme kunnen uitoefenen. Ook is aangetoond dat de concentraties van bepaalde enzymen, zoals peroxidasen, toenemen als de plant bloot staat aan waterverlies. Ook dit is gunstig voor het overleven in perioden van grote droogte.

Groeiplaats

Planten die op keermuren staan zijn in het voordeel ten opzichte van hun soortgenoten op vrijstaande muren. Keermuren zijn aan één kant bedekt met de grond die ze moeten keren. Die grond bevat vocht en geeft dit door aan de muur, waardoor de achterkant van de muur ook vochtig is. En dit is gunstig voor de plantwortels die tussen de stenen groeien. Een vrijstaande muur is veel droger: er ligt geen vochtafgeevende grond tegenaan en de muur staat aan beide kanten bloot aan zon en wind. Planten op zulke muren hebben het daarom moeilijker.

Vondsten

In mijn omgeving heb ik Schubvaren zowel aangetroffen groeiend op muurtjes in diepe schaduw onder overhangende struiken, als op muurtjes die in de brandende zon staan. In het eerste geval zijn de kalksteenbrokken bedekt met een dikke laag bladmos die veel vocht vasthouden. Ook komt de varen veel voor in spleten en scheuren van grote rotsblokken. De Rocha de Pena is een bijna 500 meter hoge kalksteenbult in het heuvelland van de Barrocal. Op heel veel plaatsen in spleten en scheuren van kalksteenrotsen en in grote rotsblokken komt Schubvaren voor. Het zijn wel vaak kleine planten. In een aantal gevallen groeit hij daar samen met Brede eikvaren (*Polypodium interjectum*). Op keermuren op de hellingen van de Picota in de

Serra de Monchique heb ik geen enkel individu van de Schubvaren gevonden. Wel verschillende andere varensoorten. Deze keermuren zijn gemaakt van de ter plaatse voorkomende granietachtige rots. Dit is een zuur gesteente waar Schubvaren niet zo gek op zijn. Toch komt de Schubvaren wel in de Serra de Monchique voor. Ik heb in Caldas de Monchique, een bekend kuuroord in deze bergen, onlangs vrij veel exemplaren gevonden in granieten muren en rotswanden. Waarom hij op deze plaats wel groeit en op andere plaatsen niet kan ik niet verklaren. Heeft het te maken met de hoogte? Is er misschien toch verschil in het gesteente op de Picota en in Caldas de Monchique?

Resurrection plants

De Schubvaren wordt in de Engelse en Amerikaanse varenliteratuur [2] aangeduid als 'resurrection plant', in het Nederlands 'opstandingsplant' of 'herlevingsplant'. Deze naam slaat op het feit dat een vrijwel uitgedroogde plant, foto 4, na bevochtiging weer tot leven komt, dus als het ware uit de dood opstaat. Een andere resurrectievaar is *Polypodium polypodioides* (syn. *Pleopeltis polypodioides*) [7], die inheems is in Amerika en Afrika. Van deze varen is bekend dat hij zich binnen 24 uur na bevochtiging weer kan ontwikkelen van een droge, dood lijkende, opgekrulde bladmassa tot een frisse groene plant met volledig uitgespreide bladveren. Onder natuurlijke omstandigheden kan deze varen tot 76% van zijn water verliezen. Onder experimentele omstandigheden is dat zelfs 97% zonder dat hij dood gaat. De schubben op de onderzijde van de bladeren zijn in staat om zeer snel vocht te absorberen en door te geven aan de cellen in het blad. Voor de wortels is dit veel moeilijker omdat die een vochtig substraat moeten hebben om vocht op te nemen. Ook de Valse Roos van Jericho (*Selaginella lepidophylla*) is zo'n overlevingskunstenaar. Je zou verwachten dat in een droge streek als de Algarve alles wat varen is zijn toevlucht zou zoeken in schaduwrijke en vochtige omstandigheden. Voor *Asplenium ceterach* geldt dit duidelijk niet. Zelfs in rotswanden die vrijwel de hele dag bloot staan aan felle zonnestraling zitten kleine rozetjes weggekropen in spleten en scheuren.***

Literatuur

- 1) www.algarvewaterfrontapartment.com/UK/Landscape%20UK.htm
- 2) Hoshizaki, Barbara J. & Moran, Robbin C., 2006. *Fern Grower's Manual*. Timber Press Inc. Portland, U.S.A.
- Meijden, R. van der, 2005. *Heukels' Flora van Nederland*. Noordhoff Uitgevers, Groningen/Houten
- Menéndez Valderrey, Juan Luis. 2007 in ww.asturnatura.com/especie/ceterach-officinarum.html
- Tierra, Enrique S., 1990. *Guía de Helechos de la Península Ibérica y Baleares*. Ediciones Pirámide, S. A., Madrid
- www.Wikipedia, the free encyclopedia. 2012.
- 7) en.wikipedia.org/wiki/Pleopeltis_polypodioides.

Fotostrip pagina 4 *Asplenium ceterach* groeiend in kalksteenrotsen op de Rocha de Pena, Loulé.

Een nieuwe paddenstoel op Struisvaren *Maireina afibulata*

Maireina afibulata op Struisvaren (*Matteuccia struthiopteris*)

Tekst en fotos: Marian Jagers

De Struisvaren (*Matteuccia struthiopteris*) dankt zijn naam aan de groeiwijze van de jonge, donkerbruine bladeren die als veren stijf rechtop staan in het midden van de plant. Je vindt deze in Nederland ingeburgerde varen in tuinen, parken en ook wel in bossen. Ze groeien ook op het zo'n 90 hectare grote landgoed Het Lonnekermeer ten noorden van Enschede. In het gebied, eigendom van Landschap Overijssel, liggen aan weerszijden van een landhuis twee fraaie meertjes die vele jaren geleden zijn ontstaan door zandwinning. Het bos er omheen bestaat uit zowel loof- als naaldbomen. Langs een van de zandpaden groeien de

Struisvarens. Hoe ze daar terecht zijn gekomen is onduidelijk maar waarschijnlijk gaat het om een verwilderde groep. De varens groeien aan de rand van een droge sloot. Op meerdere planten zaten aan de basis van de bladstelen twee heel kleine soorten cyphelloïde paddenstoelen. Een ervan bleek nieuw voor Nederland. Het gaat om een recent beschreven soort, *Maireina afibulata*.

Cyphella's kenmerken zich door een min of meer schotel-, komvormig tot buisvormig habitus, een glad hymenium (concaaf) en een gering formaat; meestal niet groter dan een centimeter.

De naam *Cyphella* wordt tegenwoordig vooral gebruikt als niet-officiële verzamelnaam voor de hele groep maar in de tijd van Fries (rond 1820) was het de naam van een geslacht; *Cyphella* Fr. met als typesoort *C. digitalis*. In de loop der tijd werden daar veel soorten in ondergebracht. Dat ze een heterogene groep vormden en de meeste soorten eenvoudig gebouwde vormen van plaatjeszwammen (*Agaricales*) voorstellen werd pas halverwege de vorige eeuw duidelijk. Inmiddels zijn de meeste soorten weer uit *Cyphella* gehaald en verspreid over andere geslachten. In Nederland komen zo'n 35 cyphelloïde soorten voor.

Een uitgebreider artikel over *Maireina afibulata* is gepubliceerd in het tijdschrift van de Mycologische Vereniging. *Coolia* 55(3) 2012 blz. 145 – 150.

Foto 1 en 2 Habitus en stengelschubben van
Smalle stekelvaren (*Dryopteris carthusiana*)

Foto 3 en 4 Habitus en stengelschubben van
Brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*)

Dryopteris x deweveri Herkenning in het veld

In de zomer van 2013 is er door de auteur veldonderzoek uitgevoerd naar de habitus en de verspreiding van *Dryopteris x deweveri*, de kruising van Brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*) en Smalle Stekelvaren (*Dryopteris carthusiana*). Het veldonderzoek vond plaats in enkele bossen in het grensgebied van Limburg en Brabant.

In the summer of 2013 the author conducted some field research into the habit and distribution of *Dryopteris x deweveri*, the hybrid between Broad Buckler-fern (*Dryopteris dilatata*) and Narrow Buckler Fern (*Dryopteris carthusiana*). The fieldwork took place in several forests in the border region of Limburg and Brabant in the south of the Netherlands.

Im Sommer 2013 führte der Autor eine Feldforschung bezüglich Habitus und Verteilung von *Dryopteris x deweveri*, der Hybride zwischen Breitblättrigem Dornfarn (*Dryopteris dilatata*) und Kleinem Dornfarn (*Dryopteris carthusiana*). Die Feldarbeit erfolgte in mehreren Wäldern in der Grenzregion Limburg-Brabant im Süden der Niederlande.

Tekst en foto's: Bart Hendriks (barthendriks@planet.nl)

Foto 5 en 6 Habitus en stengelschubben van de kruising *Dryopteris x deweveri*

Bronnenonderzoek

In de literatuur wordt de hybride tussen Smalle stekelvaren (*Dryopteris carthusiana*) en Brede stekelvaren (*Dryopteris dilatata*) verschillend beschreven. Heukels (Van der Meijden, 2005) gaat niet in op de habitus van de hybride en schrijft: "...onderscheidt zich van *Dryopteris dilatata* door de zwakker gekleurde of soms min of meer ontbrekende middenstreep van de schubben". Plant crib (Rich & Jermy, 1998) schrijft over *Dryopteris x deweveri*: "it has the leaf cutting of *Dryopteris carthusiana* but an erect rhizome and the scales are orange-tinged with only a faintly darker centre". Beide bronnen geven aan dat *Dryopteris x deweveri* een opgaande wortelstok heeft. Page geeft in *The ferns of Britian and Ireland* (1997) een uitgebreide beschrijving van de habitus en verschillen ten opzichte van beide oudersoorten welke het taxon uitstekend beschrijft. Page heeft het onder meer over een (half)kruipende wortelstok, het robuuste karakter en de opgaande groei vergelijkbaar met Smalle Stekelvaren.

Groeiplaatsbeschrijving

Zoals wel te verwachten valt, is de hybride met name te vinden op plaatsen waar beide oudersoorten abundant voorkomen. Het veldonderzoek concentreerde zich dan ook in vochtige veelal gemengde bossen op zandgrond waar de soorten in groten getale voorkomen. De onderzochte bossen kenden een dominantie van Grove den (*Pinus sylvestris*) met een hoog aandeel aan Zomereik (*Quercus robur*) en Ruwe berk (*Betula pendula*). De ondergroei bestond naast genoemde varensoorten vooral uit Pijpenstrootje (*Molinia caerulea*). De bossen kunnen over het algemeen worden getypeerd als relatief vochtig Kussentjesmos - dennenbos (*Leucobryum - Pinetum*) welke zich met name ontwikkelt vanuit de aanplant van naalldhout. Iets wat in de onderzochte bossen zonder twijfel ook het geval zal zijn geweest. De aanwezige greppels in het onderzoeksgebied waren voldoende vochthoudend voor soorten als Wijfjesvaren (*Athyrium filix-femina*) en Dubbelloof (*Blechnum spicant*).

Voor het eerst in Nederland waargenomen: bekertjes op Heermoes

In één van de laatste nummera van *Coolia* (Contactblad van de Nederlandse Mycologische Vereniging) beschrijft Luciën Rommelaars vijf voor Nederland niet eerder waargenomen kleine bekerzwammetjes. Al deze soorten werden tijdens één bezoek aan de Lauwerszeepolder gevonden. Onder de zes komen twee voor die gevonden werden op overjarige stengels van Heermoes (*Equisetum arvense*). De ene soort bleek *Stannaria equisiti* (Hoffm.) Sacc. en heeft als Nederlandse naam gekregen: Gekarteld paardenstaartkraagbekertje. Van de andere soort bleek het niet mogelijk het geslacht, laat staan de wetenschappelijke naam vast te stellen. Het heeft al wel een Nederlandse naam gekregen: Olijfgeelgroen heermoeschijfje. Misschien toch aardig in het voorjaar overjarige stengels van paardenstaarten te bekijken, want er zijn nog meer soorten zwammetjes die hierop gevonden kunnen worden.

Foto 5 Groeiplaats van *Dryopteris x deweveri* in de bossen van Stiphout

Herkenning

Dryopteris x deweveri is feitelijk goed op habitus te onderscheiden van beide oudersoorten. Voor een definitieve bevestiging zal echter altijd een microscopische controle van de in hoge mate abortieve sporen noodzakelijk zijn. De habitus van *Dryopteris x deweveri* is het best te omschrijven als een grote en vooral ook robuuste variant van Smalle stekelvaren. De hybride kent dan ook heterosis (hybrid vigour = het gemiddelde van één of meer eigenschappen overtreft beide ouders) dat we ook kennen van veel andere varenhybriden. De stengelschubben zijn (variabel) intermediair tussen beide ouders, vergelijk foto's 2, 4 en 6. In alle gecontroleerde gevallen was er een, al dan niet vage, donkere middenstreep op de stengelschubben waar te nemen. Deze bereikt vaak, in tegentelling tot Brede stekelvaren, niet de top van de schub. De planten hebben een kort kruipende wortelstok vergelijkbaar met Smalle stekelvaren. Bij zeer oude en omvangrijke exemplaren kunnen delen van de wortelstok een meer opstijgende tot zelfs opgaand karakter hebben terwijl andere delen een sterk vertakte en kruipende groei vertonen. Door het robuuste karakter van de plant kunnen oude planten omvangrijke klonen vormen tot wel enkele m² groot. Doordat de hybride niet volledig steriel is, zijn er vaak meerdere planten in de omgeving te vinden en kan de hybride groepsgewijs optreden.

Literatuur

- 1) Meijden, R. van (2005). *Heukels' Flora van Nederland*. Wolters-Noordhoff.
- 2) Page, C.N. (1997). *The ferns of Britain and Ireland*. Cambridge university press
- 3) Rich, T.C.G. & Jermy, A.C. (1998). *Plant crib*. Botanical society of the British isles

Conclusie

In bosgebieden zijn volgroeide planten van *D. x deweveri* te vinden door tussen de oudersoorten te letten op robuuste planten met de opgaande habitus van Smalle stekelvaren. De hybride blijkt in de bossen waar beide ouders goed vertegenwoordigd zijn niet zeldzaam en is dan vaak met meerdere volgroeide exemplaren aanwezig. Tijdens dit beknopte onderzoek zijn dan ook circa 20 volgroeide hybriden aangetroffen.***

Foto 6 Kruipende wortelstok van *Dryopteris x deweveri*

Engelandreis 2013

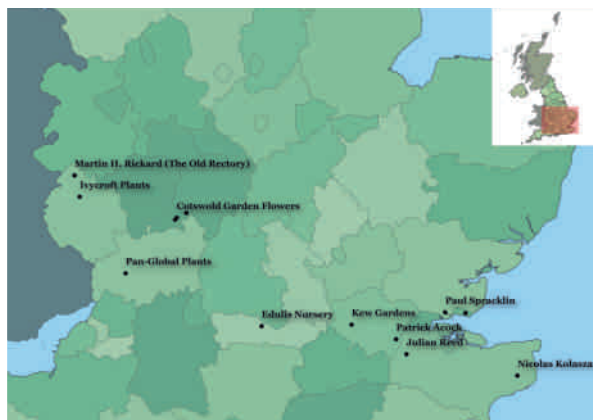
Excursie Nederlandse Varenvereniging

Tekst: Remco Beuving (griphuz@gmail.com)

Foto's: Remco Beuving, Bart Hendriks, Fons Slot en Ben van Wierst

Het reisgezelschap samen met Martin Rickard en

het volledige programma

Eindelijk was het dan zover, we gingen met zeven leden van onze vereniging een plantenrondreis door het midden van Engeland maken. Deelnemers aan de reis waren: Dirk en Vera Ampe, Koen van den Berg, Fons Slot, Ben van Wierst, Bart Hendriks en Remco Beuving. Een langgekoesterde wens van het bestuur ging in vervulling. De excursiecommissie had een zesdaags programma samengesteld vol interessante tuinen en kwekerijen.

Zondag 16 juni vertrokken we in alle vroegte om rond half 8 's morgens te verzamelen bij Dirk en Vera in Schoten (boven Antwerpen). Na een kop koffie en een korte blik in de prachtige tuin van Dirk en Vera (De Pokertuin) zijn we vertrokken richting Calais. In 35 minuten ben je aan de overkant in Folkestone.

Nicholas Koleszar

Na een korte stop op de parkeerplaats zijn we meteen doorgerezen naar de Hongaarse Nicholas Koleszar in Shepherdswell. Fons kende dit lid van de BPS (British Pteridological Society) al, vandaar ons bezoek. Een rondleiding door zijn tuin liet zien dat hij, ondanks naar eigen zeggen een beginner te zijn, toch al regelmatig planten uit sporen weet te kweken. We zijn dan ook niet met lege handen vertrokken. Natuurlijk hadden we van tevoren contact gehad met iedereen en waren er ook planten voor Nicholas uit Nederland meegekomen. Beide partijen waren dan ook erg tevreden. Na een heerlijke lunch zijn we doorgerezen naar Tim Pyner in Essex.

Tim Pyner

Tim woont in Southend-on-Sea in Essex. Daar aangekomen was meteen duidelijk dat het hier niet alleen om een varenliefhebber ging. In de voortuin waren verschillende *Beschorneria yuccoides* te zien, een soort *Yucca* met erg mooie bloeiwijze. Tim heeft een deel van zijn varencollectie in niet

allemaal even fraaie stenen en houten bakken staan. Hij liet ons met trots zien dat de soortenrijkdom echt wel de moeite is. Om een aantal bijzondere soorten te noemen: *Asplenium appendiculatum*, *A. obtusatum*, *A. dareoides*, *A. splendens drakensbergii*, *A. lobatum*, *A. rutaefolium*, *Polypodium guttatum*, *P. appalachianum*, *P. hesperium*, *Pyrrosia eleagnifolia*, *Selaginella borealis*, *S. stauntoniana*, *S. helvetica* en *S. denticulata*.

In de achtertuin stonden vergelijkbare bakken met o.a. *Aristolochia navicularis* (geen varen, maar een kleine Duitse pijp), *Astrolepis windhamii*, *Cystopteris alpina*, *Doodia caudata*, *Dryopteris dracomontana*, *D. x picoensis*, *Drynaria sinica*, *Hypolepis alpina*, *Moorea rigida*, *Pellea andromedifolia*, *P. glabella*, *Pteris gallinopes* en *P. henryi*.

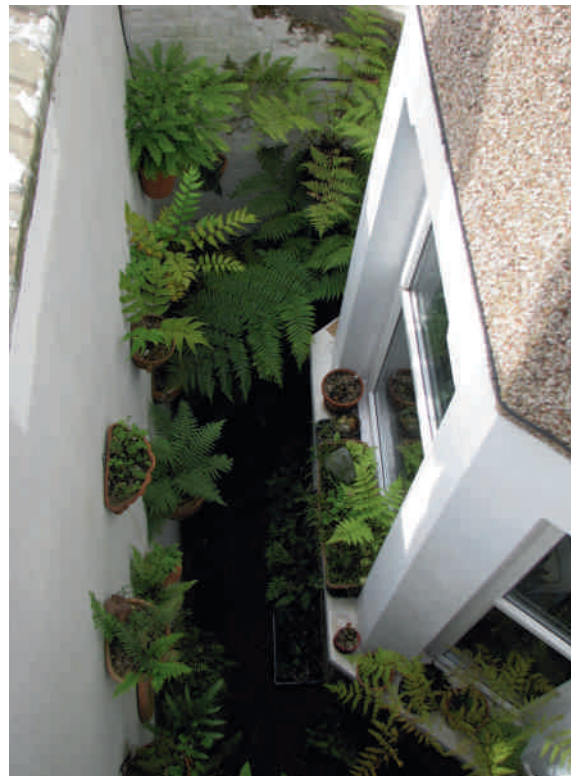
Eenmaal beland in de achtertuin werd ons enthousiasme nog dubbel aangewakkerd door een

Polypodium appalachianum, *Asplenium obtusatum* en *Asplenium dareoides* in één van de stenen bakken van Tim Pyner

Cyathea medullaris in de tuin van Paul Spracklin

Varensouterrain van Roger Golding

prachtige combinatie van tropisch uitzierende planten met interessante varensorten. Een aardige collectie *Schefflera*, Palmen, *Tetrapanax*, *Fatsia polycarpa* en andere exotisch ogende planten zorgden voor schaduw voor de varens eronder. We moesten bukken om langs een enorme *Crinodendron hookerianum* te kunnen die prachtig in bloei stond. Ook hier werden weer varens uitgewisseld. Na dit indrukwekkende bezoek reden we voldaan richting ons eerste hotel in Southend-on-Sea.

Paul Spracklin

De volgende dag brachten we een bezoek aan Paul Spracklin in South Benfleet. Ik ken hem zelf al jaren via verschillende internetforums over (semi)winterharde exotische planten en had al het vermoeden dat dit een interessante tuin zou zijn, dit vermoeden bleek juist!

De tuin is voor de ene helft ingericht als droge woestijntuin met vele aan droge omstandigheden aangepaste soorten (xerofyten) als palmen, cactussen en diverse soorten *Yucca*, *Agave*, *Cordyline*, *Dasylyrion*, *Eucalyptus* en een aantal bijzondere *Acacia*-soorten die daar allen winterhard zijn. Winterbescherming wordt alleen toegepast om de sneeuw uit de koppen en rozetten van de planten te houden vertelde Paul. De andere helft van de tuin is meer als jungle ingericht met planten als *Schefflera*, nog meer Palmen, *Fascicularia bicolor* (een winterharde *Bromeliacea*), een grote Indische paardenkastanje (*Aesculus indica*), en ... een *Cyathea medullaris* in de volle grond!

Paul's tuin ligt beschut. Een omstandigheid die hem daarbij helpt is dat het bos naast zijn tuin niet bebouwd mag worden omdat er dassen wonen. Paul was eerst niet blij met de dassen. Zo werden dure en zeldzame bollen als lekker hapje beschouwd. Later leerde hij

goed met de dassen leven.

Tot slot nog een mooie *Blechnum cycadifolium*, *Pellaea atropurpurea*, *Polypodium scouleri*, *Polystichum lonchitis*, *Polypodium scouleri* en andere xerofyten en een soort grot met aan de ingang veel varensorten.

Pat Acock

Vervolgens zijn we naar Kent gereden, waar we Pat Acock ontmoetten. Het enorme enthousiasme van Pat werkt aanstekelijk, en een van de eerste dingen die we zagen was de collectie *Equisetum*.

Pat heeft alle winterharde soorten (14 stuks) en bijna alle bekende winterharde kruisingen (20 stuks), en dat was best een indrukwekkend gezicht om te zien, die diversiteit. Verder heeft hij een redelijke collectie *Polypodium*, maar daarvan waren de meesten nog niet uitgerold, we waren hiervoor wat te vroeg in het jaar.

Na een rondleiding in de tuin en door het kweekkasje, waar ook erg interessante varens staan werden we getraakteerd op een heerlijke lunch!

Roger Golding

Daarna gingen we nog naar Roger Golding in Londen, een klein eindje rijden. Roger heeft om te beginnen een souterrain vol varens, erg origineel. Het leuke huis in Edwardiaanse stijl van rond 1910 staat op de rand van een helling en de tuin achter het huis gaat redelijk steil naar beneden. Dit hoogteverschil geeft een mooi uitzicht over de tuin zelf. In de tuin staan een aantal kassies met leuke soorten (o.a. xerofyten). Samen trokken we een aantal Adelaarsvarens uit. Roger heeft spijt van het planten van deze soort.

Roger heeft al met al een zeer mooie verzameling varens met een mix van soorten en cultivars. Ook hier een

goede verzameling paardenstaarten (*Equisetum*) en soorten als *Dryopteris pseudo filix-mas* etc. De dag werd afgesloten terug bij Pat, waar liefhebbers nog wat stukken *Equisetum* mee kregen.

Kew Gardens

De volgende dag hadden we afgesproken in Kew, waar Pat ons een rondleiding zou geven. Ook had hij geregeld dat we een rondleiding kregen door het (normaal niet toegankelijke) kweekgedeelte van Kew en de varencollectie. Nigel Rothwell gaf ons hier tekst en uitleg over. Nigel is momenteel eigenlijk de enige die over de varencollectie gaat, maar hij heeft daarnaast vele andere taken. Na het varengedeelte gezien te hebben kwamen we oog in oog met een enorme collectie *Selaginella* waar werkelijk prachtige soorten tussen stonden!

Reusachtige *Angiopteris* planten stonden zij aan zij en begeleidden de weg naar een kleine kas met vliesvarens (*Hymenophylla*). Nigel vertelde ons over een wel heel erg bijzondere en heel erg zeldzame plant; de kleinste waterlelie van de wereld, *Nymphaea thermarum*. Het bijzondere verhaal van hoe Carlos Magdalena deze plant heeft gered van uitsterven is te lezen op de website van Kew.

Kew heeft eigenlijk geen speciale aandacht voor varens. Veel meer aandacht is er voor orchideeën waarvan we ook een aantal zeldzame soorten te zien kregen.

Onze tocht vervolgde zich door de kassen van Kew, waar een groot deel van de varens gehuisvest is. Terwijl we in de kas liepen werden we plotseling aangesproken door personeel van de tuin: of wij van de fern society waren? En of we konden helpen een paar boomvarens op naam te brengen? De kenners van tropische varens konden inderdaad hun nuttige bijdragen leveren; het ging om een stel *Cybotium glaucum*. Buiten hebben we nog wat bijzondere bomen gespot, o.a. *Wollemia nobilis* (een in 1994 in Australië ontdekte boomsoort). We hadden gemakkelijk nog een volle dag in Kew kunnen doorbrengen want voor veel zaken was eenvoudigweg geen tijd meer. Dirk vond een voortreffelijk lam-specialiteiten restaurant; Lambs of Sheep Street, waar we de avond hebben afgesloten.

Fibrex

Dag 4 alweer, de tijd vliegt! Vandaag bezochten we de varenkwekerij Fibrex in Stratford-upon-Avon. Dit kleine familiebedrijfje specialiseert zich al 46 jaar in *Hedera*, *Pelargonium*, *Begonia*, *Helleborus* en varens. Het geslacht *Polypodium* is zeer uitgebreid, maar ook vele andere leuke soorten waren aanwezig en het verzamelen begon. De auto's begonnen zich inmiddels al aardig te vullen. Even passen en meten en weer verder naar de volgende bestemming!

Vale Exotics

Vale Exotics in Evesham was een regelrechte aanfluiting. Dit is een kwekerij van voornamelijk exotische planten als bananen, palmen, gember, vijgen, olijven en boomvarens. Wat hier stond zag er slecht uit, net zoals de algemene indruk van de kwekerij. De prijzen lagen hoog en het assortiment was niet bijzonder, kortom, na letterlijk 5 minuten stonden we weer buiten.

BOVEN: Eén van de *Selaginella* soorten in Kew

MIDDEN: Een deel van de orchideeënverzameling in Kew

ONDER: De verkoopkas van varenkwekerij Fibrex

Cotswold Garden Flowers

Cotswold Garden Flowers was niet ver weg, namelijk in hetzelfde plaatsje. De toegangsweg was een lange onverharde weg, maar gelukkig wisten Dirk en Vera de weg een beetje, zij waren er al eerder geweest. Deze kleine kwekerij heeft een zeer bijzonder assortiment vaste planten en we kwamen dan ook niet met lege handen terug. Een echte aanrader!

BOVEN *Lepisorus remotum* en
ONDER *Polypodium* in de tuin van Martin Rickard

PanGlobal Gardens

PanGlobal Gardens stond eigenlijk voor de volgende dag op de agenda, maar gezien de tijd was dit makkelijk in te plannen voor deze dag, wat ons weer een hoop tijd zou besparen voor morgen. Na een belletje bleek dat geen probleem en zetten we koers in de richting van Frampton-on-Severn in Gloucestershire.

PanGlobal is de kwekerij van Nick Macer die zich specialiseert in bijzondere botanische rariteiten uit alle delen van de wereld, met de nadruk op planten die naar Engelse maatstaven winterhard of half-winterhard zijn. Vaak zijn dit planten die verder in zijn geheel niet in cultuur zijn en die je dus niet in tuincentra zult vinden. Vooral op het gebied van bomen (onder andere een collectie *Magnolia*-soorten) en struiken komt deze specialisatie naar voren, maar ook een aantal vaste planten en varens behoort tot het assortiment. Uitgeplant vonden we bijvoorbeeld *Cornopteris banahaensis* waarvan een exemplaar in een auto belandde. Nick verzamelt vaak zelf planten tijdens expedities die hij doet. Hij brengt ook verslag uit van deze expedities op zijn website. Zo is hij bijvoorbeeld al jaren in het bezit van *Pteris wallichiana*, een varen die eigenlijk pas afgelopen jaar zijn introductie vond in Nederland en België. Hetzelfde geldt voor *Araiostegia perdurans*.

Hier ging het volladen van de auto's pas echt goed los, en Nick gaf tekst en uitleg bij zijn planten. 's Avonds aten we weer in Stratford-upon-Avon bij hetzelfde restaurant (Lambs of Sheep Street), zo goed was het de avond ervoor befallen.

De auto's raken vol

Martin Rickard

Op de een-na laatste dag bezochten we de schrijver van het boek 'De Complete Gids Voor Tuinvarens', Martin Rickard. Een icoon op varengedebied en een erg aardige enthousiaste man die ons graag zijn verhaal vertelde en zijn collecties liet zien. Collecties in meervoud, want net als Fons spaart Martin ook allerlei antieke varen dingen, je kunt het zo gek niet bedenken. Die twee konden op dat gebied dus hun lol op!

Martin heeft veel meubelstukken en porselein uit de tijd van de Fern Craze. Bijzonder zijn de medailles van Lowe die deze bekende pionier op het gebied van het varen kweken en kruisen kreeg voor zijn soorten en cultivars. Deze medailles heeft Martin gekocht van de familie die er weinig waarde meer aan hechtte.

Nog meer onder de indruk waren we toen we zijn collectie varenboeken van voor 1900 zagen, het Rijks Herbarium Leiden zou er jaloers op zijn en het staat er gewoon in de boekenkast!

Een rondleiding door de tuin bracht ook een hoop onverwachte zaken aan het licht. *Adiantum roborowskii* var. *taiwanianum*, *A. x tracyi*, *Araiostegia perdurans*, *Blechnum microphylla*, *B. watsii*, *B. fluviale*, *B. niponicum*, *B. magellanicum*, *Dennstaedtia glauca*, *Diplazium hachijoensis*, *D. wichurae*, *Lepisorus remotum*, *Lophosoria quadripinnata*, *Paesia scaberrulae* en *Polypodium virginianum*.

Martin is een groot deel van zijn bijzondere *Polypodium*-collectie kwijtgeraakt door vraat van de larven van de *Taxus*kever. Bijzonder sneu als je bedenkt dat het geslacht *Polypodium* een deel van zijn levenswerk is geweest.

Omdat we het bezoek naar PanGlobal een dag naar voren hadden geschoven konden we vandaag lekker rustig aan doen en even lunchen. Na een heerlijke 'Fish and chips' in het zonnetje op een terras in The Wheat-sheaf Inn in Evesham konden we weer verder.

IvyCroft

We gingen op weg naar een klein kwekerijtje IvyCroft in Upper Ivington, Leominster. Het was moeilijk te vinden en zelfs mensen in de buurt hadden geen idee, maar na een belletje met de eigenaar hebben we het toch gevonden. Later bleek dit het huis te zijn naast dat van Monty Don, wel bekend van de TV-serie en het

Kwekerij Ivy Croft

gelijknamige boek 'Around the World in 80 Gardens'. Van de enthousiaste eigenaar en zijn net zo excentrieke vrouw kregen we een rondleiding door de tuin. Daarna konden we wat rondneuzen in de kwekerij waar we toch nog wat leuke dingetjes hebben kunnen vinden zoals *Pteris gallinopes* en allerlei *Polypodium* cultivars. Helaas was er geen tijd meer om kwekerij Edulis te bezoeken, wat eigenlijk op de agenda stond. We moesten vandaag terugrijden naar Swanley en dat was nog een behoorlijk eind.

Julian Reed

De laatste dag bezochten we Julian Reed. Zijn voortuin was niet beplant met varens, maar we werden verwelkomd door twee grote *Dicksonia* kronen aan weerszijde van zijn huis, om aan te geven dat we goed zaten! Eenmaal in de achtertuin bleek Julian een behoorlijke verzameling varens te hebben. Hij is lid van de Cultivar Specialist Group van de BPS en dat liet zich zien. Verzameling in de meest letterlijke zin van het woord, want bij elke plant stond netjes een naambordje, en tussen de planten in was alles netjes onkruidvrij, strak geschoffeld en bestrooid met houtsnippers. Niettemin stonden de planten er goed bij, en had hij leuke soorten staan. Zijn stokpaardje was een kruising tussen *Blechnum spicant* 'Cristata' en *Blechnum spicant* 'Richards Serrate'. Een erg mooie plant, en de eerste in zijn soort; een mooie gekartelde bladrand, en een fikse kuif aan het einde van het blad! Julian heeft dan ook een grote voorliefde voor cultivars.

Hiervoor heeft hij samen met enkele anderen binnen de BPS de cultivarwerkgroep opgericht.

Andere noemenswaardigheden zijn *Blechnum gayanum*, *Woodwardia areolata*, *Pteris umbrosa* en *Dryopteris lacera*. *Polystichum setiferum* 'Helena' en de door hem geselecteerde *Polypodium vulgare* 'My Precious'. Over *Cystopteris sudetica* ontstond nog de discussie of die synoniem was met *C. moupinense*.

Terwijl zijn vrouw de lunch bereidde gingen we nog even een wandeling maken in een stuk bos vlakbij waar meerdere zeer bijzondere orchideesoorten te zien waren, o.a. *Bosorchis* (*Dactylorhiza fuchsii*), Hondskruid (*Anacamptis pyramidalis*) en het Bleek bosvogeltje (*Cephalanthera damasonium*).

BOVEN *Cystopteris sudetica* en

ONDER *Blechnum gayanum* in de tuin van Julian Reed

Na de heerlijke lunch hebben we nog wat planten geruild en gekregen en zijn we terug gereden naar Folkstone, waar we de trein weer namen, terug naar het vaste land. Nog een eindje rijden voordat we thuis waren, maar voldaan van een mooie geslaagde reis. Tijdens verschillende avonden waarop we samen hebben gegeten en gelachen hebben we het gehad over een eventueel vervolg van een dergelijke reis, wat in de toekomst zeker mogelijk is. Er is nog zo veel te zien in Groot-Brittannië, en het aanbod/assortiment planten is er eenvoudigweg anders, al is het soms aan de prijs.

We hebben nog een hele lijst kwekerijen, particuliere - en openbare (botanische) tuinen die het bezoeken zeker waard zijn, dus reden genoeg voor een vervolg!

Graag willen we, Nicholas Koleszar, Tim Pyner, Paul Spracklin, Pat Acock, Roger Golding, Nigel Rothwell, Martin Rickard en Julian Reed bedanken voor hun geweldige ontvangst en gastvrijheid.

Het was zeer aangenaam om deze enthousiastelingen te ontmoeten en we hopen ze dan ook eens terug te mogen ontvangen in Nederland...•••

Indien onbestelbaar retour: Marquette 67, 8219 AP LELYSTAD

Activiteitenagenda 2014

Zaterdag 26 april

Voorjaarsledenvergadering, Pinetum Blijdestein, Hilversum

*** Zaterdag 31 mei**

Excursie varenfossielen zoeken, Piesberg (Duitsland)

*** Zaterdag 5 juli**

Tuinbezoek bij Koen v/d Berg en kwekerij bezoek, Westerlo (België)

Zaterdag 16 augustus

Lezingendag en feestelijke jubileumborrel, Hortus Leiden

Zaterdag 16 tot en met zondag 24 augustus

Jubileum varentoonstelling, Hortus Leiden

Zaterdag 13 september

Veldexcursie o.l.v. Piet Bremer, Ootmarsum

Zaterdag 4 oktober

Najaarsledenvergadering, Kalmthout (België)

*** Datums zijn nog niet definitief, definitieve datums volgen via website en nieuwsbrief**

